

PROJEKT *ORGANIZIRANO KUĆNO RUKOTVORSTVO* U 19. I 20. STOLJEĆU U HRVATSKOJ

TIHANA PETROVIĆ LEŠ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

NEKOLIKO UVODNIH NAPOMENA

Istraživanjima vezanim uz kućno rukotvorstvo voditeljica se projekta počela baviti ranije, pa su upravo temeljne spoznaje o tom problemu postale uporište za predlaganje projekta. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa odobrilo je u rujnu 2002. trogodišnje financiranje projekta. Projekt je, dakle, trebao tarajati do 2005, ali je nakon revizije projekata financiranje nastavljeno do kraja 2006.

Projekt prije svega čine ljudi, a ovaj je projekt proveden u sastavu dr. sc. Tihane Petrović Leš, kao prve među jednakima, odnosno voditeljice projekta, te znanstvenog novaka Tomislava Pletenca. Znanstvene novakinje, Tanja Bukovčan i Sanja Potkonjak naknadno su uključene u rad projekta. Dr. sc. Tomislav Pletenac izabran je u ožujku 2006. godine u znanstveno-nastavno zvanje docenta pa od tada više nije u novačkom statusu. Tanja Bukovčan i Sanja Potkonjak uspješno su obavile sve svoje obveze u doktorskom studiju, nastavi i na projektu. Upravo su u fazi pisanja disertacije pa se očekuje da će obje doktorirati tijekom 2007. godine. Važno je pripomenuti da su članovi projekta istovremeno bili angažirani u nastavi, administrativnim funkcijama i poslovima na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju i Filozofskom fakultetu.

CILJ, SVRHA I PRIMJENA PROJEKTA

Opći je cilj projekta bio istražiti razvoj, dosege, ali i probleme koji su pratili razvoj organiziranoga kućnog rukotvorstva u Hrvatskoj u 19.

i 20. stoljeću. Organizirano kućno rukotvorstvo poznato je pod raznim nazivima, u češćoj su uporabi bili: kućna ili narodna industrija. Kućna se industrija u Hrvatskoj razvijala pod utjecajem Habsburške monarhije (kasnije Austro-Ugarske). U središtu je istraživanja bilo razdoblje od polovice 19. stoljeća do početka Drugoga svjetskog rata. Bilo je predviđeno korištenje različitih hrvatskih izvora i građe, kao i dostupne inozemne literature i građe. Istraživanjima su se htjela prikazati nastojanja oko podizanja i organiziranja kućnoga rukotvorstva, te ih uklopiti u srednjoeuropski kontekst, posebice zemalja nekadašnje Austro-Ugarske monarhije. Nastojanja su za svrhu imala ekonomsko podizanje siromašnih slojeva stanovništva, napose seljaka. Krenulo se od pretpostavke kako su upravo osobe, ustanove i udruge odigrale u 19. i 20. stoljeću važnu ulogu u razvoju kućne industrije. Stoga je bilo potrebno rasvijetliti ulogu pojedinaca, udruga i institucija koje su se bavile uvođenjem, organizacijom i razvijanjem kućnoga rukotvorstva kao što su tkanje, ćilimarstvo, vez, čipka, košaraštvo, drvorezbarstvo, šaranje tikvica, izrada igračaka.

Radovi autora različitih struka, kulturnih i političkih radnika iz 19. stoljeća kojima se pridružuju ekonomisti povjesničari, a onda i etnolozi, nisu bibliografski objedinjeni. Utvrđen je niz etnoloških radova koji su uglavnom dekriptivno obrađivali pojedine teme iz rukotvorstva bez ulaženja u nastanak i utjecaje na rukotvorstvo pojedinih područja. Stoga se radom na ovim temama najprije izrađivalo bibliografije, a onda se pokazivalo na koji su način istraživači, posebice etnolozi u Hrvatskoj istraživali organizirano rukotvorstvo, kako su pristupali temi i pisali o njoj.

Rezultati projekta mogu poslužiti kao polazište za razumijevanje današnje situacije u području rukotvorstva smatranog narodnim ili tradicijskim, te dati smjernice za daljnju skrb i razvoj tog segmenta kulture, posebice u svrhu razvoja kulturnog turizma.

RAD NA PROJEKTU

U prvoj je projektnoj godini naglasak bio na dobivanju uvida u arhivske fondove i građu, a obavljena su i pokusna terenska istraživanja. U drugoj i trećoj godini podjednako se radilo na istraživanjima arhivske građe i na terenskim istraživanjima. U završnoj je godini projekta naglasak bio na arhivskim istraživanjima, pisanju radova i sudjelovanju na konferencijama.

Članovi su projekta prema osobnim interesima odabirali teme istraživanja:

- dr. sc. Tihana Petrović Leš, voditeljica projekta, usmjerila je istraživanja na organizaciju čipkarske proizvodnje u Lepoglavi u razdoblju između dva svjetska rata te se bavila istraživanjem stvaranja konstrukta «narodne umjetnosti» i «narodne kulture»;

- dr. sc. Tomislav Pletenac svoja je istraživanja uglavnom usmjerio na teorijska promišljanja baštine u suvremenim tržišnim odnosima;

- znanstvena novakinja Sanja Potkanjak posvetila se istraživanju doprinosa pojedinaca u istraživanjima različitih rukotvorstava, napose tekstilnoga, kao što su Vid Vuletić Vukasović, Jelica Belović-Bernadzikowska, Kata Jajnčerova;

- znanstvena novakinja Tanja Bukovčan bavila se suvremenim, nevladinim organizacijama i udrugama koje se bave proizvodnjom, izradom i plasmanom predmeta kućnoga rukotvorstva, posebice onih vezanih uz tekstil.

Prema predviđenom planu provedena su terenska istraživanja na Cresu, Međimurju, Hrvatskom Zagorju, okolici Zagreba i Zadra. Snimljeni su digitalni tonski i video zapisi u okviru terenskih istraživanja koji se nalaze u odsječkom arhivu.

Provedena su istraživanja u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Dubrovniku, arhivu Muzeja za umjetnost i obrt i Arhiva Odbora za narodni život i običaje HAZU u Zagrebu, Hrvatskom školskom muzeju, Etnografskom muzeju, Arhivu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, te u Bibliografskom odjelu Leksikografskog zavoda u Zagrebu. U cijelosti je pregledano i obrađeno nekoliko osobnih fondova (Vladimir Tkalčić, Vid Vuletić Vukasović, Jelica Belović-Bernadzikowska, Kata Jajnčerova), kao i fond Etnografskoga muzeja u razdoblju od 1919. do 1935. godine.

Zaključno se može reći da su članovi projekta naglasak stavili na baštinu u tržišnim odnosima. Znanstveni je doprinos istraživanju ove gotovo nepoznate teme otvaranje mogućnosti novih intepretacija različitim metodama.

SUDJELOVANJE NA ZNANSTVENIM I ZNANSTVENO - STRUČNIM SKUPOVIMA

Rezultate svojih istraživanja članovi projekta predstavili su na sljedećim znanstvenim i znanstveno-stručnim skupovima: Prvi hrvatski simpozij nastave povijesti *Interkulturalizam i lokalna povijest*, Opatija, 2003; *Future field conference*, Oxford, prosinac 2003; *Život na otoku – kako i zašto ostati?*, Lubenice, travanj 2004; *EASA Conference on the Proximity and Distance*, Beč, rujna 2004; *Učiteljice, dizajnerice, čipkarice*, Lepoglava, rujna 2004; *Pučka kultura u postsocijalističkom kontekstu*, Zagreb, rujna 2004; skup u povodu 250. godina rođenja *A. Fortisa*, Dubrovnik, 2005; *Diaspora and Disease, Ellis Island practices and the formation of Croatian Diaspora in USA*, 2005; *9 th EASA BIENNIAL CONFERENCE "Europe and the World"*, Bristol, Velika Britanija, rujna 2006.

Suradnici na projektu uspješno su organizirali međunarodni znanstveno-stručni skup *Festivali čipke i kulturni turizam* u Lepoglavi od 22. do 25. rujna 2005. Skup je organiziran u suradnji s lokalnom zajednicom Gradom Lepoglave i Turističkom zajednicom grada Lepoglave, a uz potporu Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. U sklopu ovog skupa organiziran je i okrugli stol na temu *Agroturizam u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Sudionici projekta održali su referate koji su objavljeni u istoimenom zborniku 2006. godine.

OBJAVLJENI RADOVI

Na temelju istraživanja u sklopu znanstvenog projekta ***Organizirano kućno rukotvorstvo u 19. i 20. stoljeću u Hrvatskoj***, u časopisima, zbornicima i knjigama objavljeni su sljedeći radovi:

BUKOVČAN ŽUFKA, Tanja (2004): Baština d.o.o., vuna i body painting: tekstilno rukotvorstvo u Hrvatskoj danas. *Studia ethnologica Croatica*, 16:47–71, Zagreb

BUKOVČAN, Tanja (2002/2003): Narodna medicina kao predmet etnologije. *Studia ethnologica Croatica*, 14/15:145-169, Zagreb

BUKOVČAN, Tanja (2003): Izložba 'Narodna medicina' u Etnografskom muzeju u Zagrebu i Etnografskom muzeju Istre u Pazinu. *Etnološka tribina*, 26:157-161, Zagreb

- BUKOVČAN, Tanja i Sanja POTKONJAK (2005): Cultural Politics of the Town of Rab. U: ur. Tihana Petrović Leš, Tomislav Pletenac, *Etnologija i kulturni turizam*, FF-press, Zagreb, 52-56.
- BUKOVČAN ŽUFIKA, Tanja (2006): Uloga nevladinih organizacija u revitalizaciji rukotvorstava. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Festivali čipke i kulturni turizam*, TZ grada Lepoglave, Lepoglava, 125-136.
- HAJBA, Alen (2004): Organizirana proizvodnja igračaka u Vidovcu kraj Zagreba. *Studia ethnologica Croatica*, 16:89-109, Zagreb
- LEČEK, Suzana (2004): Čipke i narodni vez u ideologiji hrvatskoga seljačkoga pokreta. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Narodne i/ili nacionalne čipke*, TZ grada Lepoglave, Lepoglava, 19-39.
- PETROVIĆ, Tihana (2002): Tkalački tečajevi u kontinentalnoj Hrvatskoj. Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama 1995-2000. *Zbornik radova znanstveno-stručnih skupova Matice Hrvatske*, 1:185-198, Zagreb
- PETROVIĆ, Tihana (2004): Narodne i/ili nacionalne čipke. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Narodne i/ili nacionalne čipke*, Lepoglava, 39-53.
- PETROVIĆ, Tihana (2004): Siromaško delo. u: *Tkalci u Istri*, Pazin, Etnografski muzej Istre, 13-16.
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana (2005): Lepoglavske učiteljice, dizajnerice i čipkarice. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Učiteljice, dizajnerice i čipkarice*, TZ grada Lepoglave, Lepoglava, 29-39.
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana (2005): Kumrovec, nošnje i Marijana Gušić. U: ur. Nevena Škbić Alempijević i Kirsti Mathijesen Hjemdahl, *O Titu kao mitu. Proslava dana mladosti u Kumrovcu*, FF-press, Srednja Europa, Zagreb, 247-255.
- PLETENAC, Tomislav (2004): Košaraštvo u sustavu kružnoga tijeka kulture. *Studia ethnologica Croatica*, 16:72-87, Zagreb
- PLETENAC, Tomislav (2006): Komodifikacija kulture. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Festivali čipke i kulturni turizam*, TZ grada Lepoglave, Lepoglava, 7-19.
- PLETENAC, Tomislav (2005): Tito – naknadna biografija. U: ur. Nevena Škbić Alempijević i Kirsti Mathijesen Hjemdahl, *O Titu kao mitu. Proslava dana mladosti u Kumrovcu*, FF-press, Srednja Europa, Zagreb, 365-376.

- POTKONJAK, Sanja (2004): Vid Vuletić Vukasović i spasiteljska etnografija. *Studia ethnologica Croatica*, 16:111-138, Zagreb
- POTKONJAK, Sanja (2005): Tko želi saslušati? Iskustva sa snimanja dokumentarnog filma *Borovi i jele*, Sjećanje žena na život u socijalizmu. U: ur. Nevena Škbić Alempijević i Kirsti Mathijesen Hjemdal, *O Titu kao mitu. Proslava dana mladosti u Kumrovcu*, FF-press, Srednja Europa, Zagreb, 445-468.
- POTKONJAK, Sanja (2005): Razgovor s Olgom Oštrić – etnološke priče. U: ur. A. Travirka, *Zbornik radova Olge Oštrić*, Narodni muzej, Zadar, 12-19
- POTKONJAK, Sanja (2005): Jelica Belović Bernadzikowska – Žensko pitanje: prilozi istraživanju ženskog identiteta u počecima hrvatske etnologije. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Učiteljice, dizajnerice i čipkarice*, TZ grada Lepoglave, Lepoglava, 9-27.
- POTKONJAK, Sanja, Hrvoje KALAFATIĆ i Tihana PETROVIĆ LEŠ (2006): Festivali i kulturni turizam - tradicija u suvremenosti. U: ur. Tihana Petrović Leš, *Festivali čipke i kulturni turizam*, TZ grada Lepoglave, Lepoglava, 21-50.

UREDNIŠTVA U ZBORNICIMA I ČASOPISIMA

Tihana Petrović Leš uredila je sljedeće zbornike radova:

- *Središnji čipkarski tečaj u Beču, Povijest, djelovanje i recepcija u zemljama Austro-Ugarske Monarhije*, Lepoglava, 2002.
- *Čipka u kulturi tekstila i odijevanja*, Lepoglava, 2003.
- *Narodne i/ili nacionalne čipke*, Lepoglava, 2004.
- *Učiteljice, dizajnerice, čipkarice*, Lepoglava, 2005.
- *Festivali čipke i kulturni turizam*, Lepoglava, 2006.

Tihana Petrović Leš i Tomislav Pletenac uredili su zbornik *Etnologija i kulturni turizam*, Zagreb, 2006.

RADOVI U TISKU

- BUKOVČAN, Tanja (2006): "Zdravo je biti Amerikanac": Rana hrvatska imigracija u SAD, prakse na otoku Ellis i stvaranje hrvatske dijaspore. *Etnološka tribina* 29 (36) : 71-89.

POTKONJAK, Sanja i Tihana PETROVIĆ LEŠ: Vladavina žena u hrvatskoj etnologiji: Marijana Gušić između profesije i politike. *9th EASA BIENNIAL CONFERENCE 'Europe and the World'*

BUKOVČAN, Tanja i Hrvoje ČARGONJA: Od ljekaruša do new agea – tradicijska medicina Dalmacije. *Kultura i transformacije: Otočke perspektive* (Ines Prica, Željka Jelavić, Zvezdana Antoš, ur.), godišnji skup Hrvatskog etnološkog društva 2006., Komiža.

PETROVIĆ LEŠ, Tihana: *Lepoglavsko čipkarstvo*. Srednja Europa, Zagreb.